

PRANEŠĖJO APSAUGA **DISKUSIJA**

ATVEJO ANALIZĖ

VŠĮ „Pinigų plovimo prevencijos kompetencijų centras“ (Centras), vykdydamas savo misiją, kaip organizacija, vienijanti viešojo ir privataus sektoriaus pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos bei kovos su kitais finansiniais nusikaltimais iniciatyvas, bendradarbiaudamas su Lietuvos Respublikos generaline prokuratūra (Generalinė prokuratūra), surengė viešojo ir privataus sektorių atstovų diskusiją pranešėjų apsaugos klausimais.

Kontekstas

Svarbu pažymėti, kad pranešėjų apsaugos tema buvo ne kartą nagrinėta įvairių organizacijų, atlikta tyrimų. Pavyzdžiui, Transparency International Lietuvos skyrius 2023 m. atlikto tyrimą, kaip įgyvendinamos Lietuvos Respublikos pranešėjų apsaugos įstatymo (toliau - PAĮ) nuostatos, saugant pranešėjus Minėtas tyrimas atskleidė, kad vykdant vidinius tyrimus, gali kilti problemų užtikrinant pranešėjo konfidencialumą, dėl ko pastarasis susidurs su neigiamu poveikiu, kurį teisme įrodyti pranešėjui itin sudėtinga, pvz., norint atleisti pranešėją, prisidengiama minimaliais jo nusižengimais. Taip pat, pastebėta, jog viešojo sektoriaus institucijų organizacinė kultūra dažnu atveju neskatina darbuotojų pranešti apie galimas negeroves, o tuos, kurie ryžtasi pranešti, skatina ne tik pilietiškumo jausmas, bet ir jau egzistuojantis konfliktas su kolegomis ir/ar vadovu (-ais). Tyrimo išvados pabrėžia reguliaraus dialogo tarp įstatymą įgyvendinančių institucijų svarbą, didesnės informacijos sklaidos užtikrinimą, tam įgyvendinti reikiamų resursų skyrimą (1). Pastarųjų metų visuomenėje rezonansą sukėlę įvykiai byloja apie poreikį dialogui ir su finansų įstaigų atstovais. Būtina gilintis, ar šio sektoriaus darbuotojams pakanka žinių apie tai, kaip galima pranešti apie pastebėtus galimus finansinius nusikaltimus, ar nėra baimių ir klaidingų įsitikinimų, kurie sutrukdytų tinkamai ir laiku pranešti. Pavyzdžiui, galimas beprecedentės vagystės privataus kapitalo fondų valdytojo atvejis bei ikiteisminis tyrimas, kurį atlieka Europos prokuratūra ir Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (FNTT), puikiai iliustruoja itin svarbų vaidmenį, kurį atlieka finansų įstaigų darbuotojai, atsakingi už pinigų plovimo prevencijos įgyvendinimą ir vidinių organizacijos pranešimo kanalų svarbą, etikos standartų laikymąsi. Šio tyrimo kontekste skaičiuojama galimai pasisavinto turto vertė jau siekia per 42 mln. eurų (2).

FNTT kartu su STT atliekamas ikiteisminis tyrimas dėl bendrininkų grupės veiksmų, galimai pasinaudojant turima įtaka Lietuvoje licencijuotos finansų įstaigos darbuotojams, žinant, kad tam tikros lėšos yra įgytos nusikalstamu būdu, šiomis lėšomis galimai atliktos finansinės operacijos, pažeidžiant pinigų plovimo prevencijos įstatyminius reikalavimus. Įtariama, kad tokiu būdu 2023–2024 metais galėjo būti legalizuota mažiausiai 17 mln. eurų suma (3).

Šie aukščiau paminėti tyrimai bei viešumą pasiekusios istorijos atskleidžia, kad pranešėjai yra itin svarbūs asmenys, kurie galėtų apsaugoti nuo itin didelių sumų pasisavinimo ir legalizavimo, jeigu tik jie apsispręstų pranešti. Finansų įstaigų darbuotojai, ir ypač dirbantys finansinių nusikaltimų prevencijos srityje, yra tikslinė auditorija, siekiant geriau suprasti, ko reikia potencialių pranešėjų bendruomenei, kad jie jaustųsi saugiai, norėdami įgyvendinti savo vertybinę pareigą ir galiausiai pranešti apie daromus nusikaltimus.

(1) Transparency International Lietuvos skyrius „Pranešėjų apsauga Lietuvoje: kaip gerai apsaugome kaip gerai apsaugome pranešančius asmenis?“, 2023, prieiga per internetą: [Leidiny-Praneseju-apsauga-LT-Edited0927-3](#) [žiūrėta: 2025-04-29].

(2) FNTT informacija, prieiga per internetą: [Europos prokuratūros ir FNTT tyrime dėl galimai praloštų milijonų – naujas etapas - Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos](#) [žiūrėta: 2025-04-30].

(3) FNTT informacija, prieiga per internetą: [Teisėsauga atlieka ikiteisminį tyrimą: galėjo būti legalizuota per 17 mln. eurų, mokėti 100 tūkst. eurų siekiantys kyšiai - Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos](#) [žiūrėta: 2025-04-30].

Ižvalgos

Susitikimo dalyviai Generalinės prokuratūros ir Centro suorganizuotame susitikime dalyvavo bankų, elektroninių pinigų įstaigų, kredito unijų ir finansinių technologijų sektoriaus bei teisėsaugos, ir priežiūros institucijų atstovai.

Susitikimo tikslas išsiaiškinti, kaip skirtingų sektorių ir organizacijų atstovai supranta pranešėjo institutą, kokias problemas pastebi ir, kaip matytų šių problemų sprendimus.

- Vis dėlto, susitikimo metu pasidalinta, kad pranešėjo klausimas yra svarbus, tačiau jam, susirinkusiųjų nuomone, skiriama nepakankamai dėmesio.
- Buvo atkreiptas dėmesys, kad priimant į darbą naują komandos narį, paprastai apsiribojama galimų priemonių pranešti organizacijos viduje apie galimus pažeidimus pristatymu, tačiau vėliau prie šios temos nebegrįžtama.
- Atkreiptas dėmesys į organizacijos dydžio sąlygojamą problematiką. Mažose organizacijose, kuriose neretai tam tikras pareigas, o tuo pačiu ir galimybę susipažinti su specifine informacija, užima vienas ar keli asmenys, todėl net ir pranešant anonimiškai nesudėtinga identifikuoti, kas galėjo apie galimus pažeidimus pranešti.

Iškyla pasitikėjimo klausimo svarba.

Lietuva buvo viena pirmųjų šalių Europos Sąjungoje, įsidiegusi pranešėjo apsaugos mechanizmą ir perkélusi Europos Sąjungos (ES) direktyvos (4) dėl pranešėjų apsaugos nuostatas į teisinę sistemą (5). kai 2019 m. sausio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos pranešėjų apsaugos įstatymas (PAĮ). Šiuo įstatymu nustatomos, apie pažeidimus pranešusių asmenų teisės ir pareigos, apsaugos pagrindai ir formos, jų skatinimo ir pagalbos priemonės.

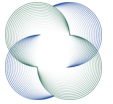
(4) Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/1937 2019 m. spalio 23 d. dėl asmenų, pranešančių apie Sąjungos teisės pažeidimus, apsaugos.

(5) EU Whistleblowing Monitor. Interneto svetainė: [EU Whistleblowing Monitor](#) [žiūrėta: 2025-04-29].

Pasitikėjimo klausimo svarba

- Visi diskusijos dalyviai sutarė, kad pranešėjų yra mažai, o pats institutas „negyvas“. Taip pat, gajus stereotipas, kad jeigu asmuo praneš apie pastebėtus pažeidimus, bus laikomas „skundiku“ ir labai tikėtina, kad bus atleistas iš darbo. Diskusijoje ne kartą pastebėta, kad svarbu keisti įsisenėjusį požiūrį į pranešėjo institutą iš vertybinės pusės ir atskleisti jo svarbą visuomenei.
- Pinigų plovimo prevencijoje taip pat didelę įtaką turi ir tai, kad bendruomenė yra maža ir daugelis specialistų vieni kitus pažįsta, todėl gandai labai greitai pasklinda, o išlaikyti anonimiškumą sunku. Pastebėtina, kad pranešimų turinys turi tendenciją keistis – jis konkretėja, aiškiau nurodomos aplinkybės, dėl kurių teikiamas pranešimas. Vis dėlto, Lietuva yra maža šalis, todėl pasidalinus sėkmės istorijomis, vargiai būtų galima išvengti pranešėjų tapatybės atskleidimo.
- Pastebėta, kad nereti atvejai, kai asmenys bando išspręsti asmeninius ginčus ir nesutarimus su darbdaviu, pateikdami pranešimus apie galimus pažeidimus.
- Kai pagal pranešėjo pateiktą informaciją yra pradedamas ikiteisminis tyrimas, jis pradedamas, vadovaujantis prokuroro tarnybiniu pranešimu, kuris tokiu atveju yra surašomas. Kiekvienu atveju vertinama individualiai, ar būtina apklausti pranešėją liudytoju ikiteisminio tyrimo proceso metu. Idealiu atveju, tyrimo metu ikiteisminio tyrimo medžiagoje nėra duomenų apie pranešėją, o pastarojo darbdaviai nesužino apie pranešėjo pateiktą pranešimą. Itin svarbu, kad ir pats pranešėjas saugotų savo anonimiškumą ir niekam neatskleistų, jog pateikė pranešimą apie galbūt vykdomą teisės aktų pažeidimą ir įgijo pranešėjo statusą. Net ir sužinojęs, darbdavys neturi teisės daryti neigiamą įtaką pranešėjui. Dažnos situacijos, kai pranešimas pateikiamas jau palikus darbovietę. Atliekamų tyrimų sėkmei šis faktas įtakos neturi.
- Trūksta lėšų komunikacijos ir informavimo kampanijoms. Informacijos kampanijos vienu iš tikslų galėtų būti įvaizdžio reabilitavimas – „ką pasakys mano vadovas?“, „kaip į tai pasižiūrės mano kolegos?“ ir kt. Komunikacijos kampaniją tikslinga formuoti dvejomis kryptimis: orientuojantis į jaunąją darbuotojų kartą, formuoti atsakingumo ir skaidrumo standartą, o kampanija vyresnei kartai turėtų orientotis į pranešėjo įvaizdžio reabilitavimą.
- Specifiniai sektoriai gali turėti tik jiems būdingų iššūkių – kerštas iš darbdavio pusės, kaip pranešimo pateikimo pasekmė, gali nulemti, kad pranešėjas nebegali tęsti karjeros, nes paaiškėjus jo tapatybei arba numanant, kad asmuo galėjo pranešti apie pažeidimus, suinteresuoti asmenys bando jam kenkti, trukdyti sėkmingai darbinei veiklai.
- Anoniminė komunikacija. Egzistuoja anoniminės pranešimų apdorojimo platformos, kuriomis naudojantis yra patogiu komunikuoti su pranešimą pateikusiu (-iais) asmeniu (-imis). Vis dėlto, svarbu pažymėti, kad pranešėjo statusą ir su šiuo statusu susijusią apsaugą įgyja tik tas asmuo, kurio tapatybė yra nustatyta. Praktikoje pasitaiko atvejų, kai anonimiškai pateikęs pranešimą asmuo nusprendžia atsiskleisti.

- Atkreiptinas dėmesys, kad trūksta duomenų, kaip jaučiasi pranešėjo statusą įgijęs asmuo, po to, kai pateikė pranešimą ir įgijo pranešėjo statusą, identifikuojant, kokios baimės ir iššūkiai pastarajam kyla. Taip pat, ar rekomenduotų savo kolegoms, pažįstamiems ir artimiesiems tapti pranešėju; ar pakartotų šį veiksmą, jei turėtų galimybę padaryti šį pasirinkimą iš naujo. Neigiamos patirtys gali veikti sniego gniūžtės principu – susidūręs su bloga patirtimi asmuo gali apsispręsti pats niekada tokio veiksmo nekartoti, o taip pat ir paskleisti blogąją patirtį ir žinutę kitiems – taip atgrasant vis daugiau žmonių nuo šio pasirinkimo ir sukuriant blogą įvaizdį.
- Apsauga. Pranešėjo apsauga įsigalioja nuo informacijos pateikimo momento. Potencialiam pranešėjui gali kilti klausimų, o kas nutiks, jei pateikta informacija bus nepakankama, netikslinga ir pranešėjo statusas ir jam taikoma apsauga bus nesuteikta.
- Mobingas gali būti vienu iš veiksmų, kodėl susilaikoma nuo pranešimų pateikimo.
- Darbdavio apsauga nuo nepagrįstų pranešimų. Pranešėjo statusas suteikiamas per 10 dienų, per kurį darbdavys gali atleisti darbuotoją dėl su pranešimu nesusijusių priežasčių. Iškyla klausimas, ar tokiu atveju atleidimas iš darbo gali būti laikomas neteisėtu, koku būdu darbdaviui apsisaugoti, kad šie veiksmai nebūtų įvertinti, kaip neigiamas poveikis.

Išvados

1. Reikalinga informavimo kampanija, nukreipta tiek į darbuotojų, tiek į darbdavių informavimą bei pranešėjo įvaizdžio reabilitavimą ir tinkamą suformavimą.
2. Mokymai darbuotojams vyksta nepakankamai dažnai, o pateikiama informacija neišsklaido baimių ir rinkos specifikos sukeltų iššūkių.
3. Tarpusavio pasitikėjimo užtikrinimas. Diskusijos metu pranešimas apie galimus pažeidimus yra ne tik darbuotojo pilietiškumo išraiška, bet kartu ir darbdavio interesas, saugantis jo reputaciją, o laiku užkertant kelią dideliems nuostoliams ir žalai.
4. Diskusija apie pranešimų apie galimai atliekamus pažeidimus pateikimą ir pranešėjo statusą išlieka nepatogi ir nemaloni. Kitų asmenų neigiamos patirtys gali sąlygoti nenorą imtis iniciatyvos, todėl būtinas bendra visuomeninis nulinės tolerancijos pažeidimams auginimas.
5. Anoniminiai pranešimai nusileidžia turinio kokybe, gali būti teikiami dėl netinkamų priežasčių. Asmenys, pasiryžę atskleisti savo tapatybę, paprastai yra tam pasirengę, geba struktūruotai pateikti informaciją ir supranta, koku tikslu pateikia pranešimą, todėl būtina skatinti šių pranešimų pateikimo skaičiaus augimą, atliepiant aukščiau paminėtas problemas.